

مذاکرات دجاجه

اثر: دکتر عزت ملاابراهیمی *

(ص ۱۵۷ تا ۱۶۲)

چکیده

حسینی، داستان پرداز، ادیب، نویسنده، مترجم، ناقد و پژوهشگر مسلمان فلسطینی است که آثار ارزنده‌ای از خود به یادگار گذاشته است. او در نوشتارهای ذهن‌گرایانه و سمبلیک خود کوشیده تا اهداف و آرمانهای هموطنانش را به تصویر کشد. نگارنده در این مقاله بر آن است تا ضمن بررسی اثر معروف او به نام "مذاکرات دجاجه" (یادداشت‌های یک مرغ) به معرفی دیدگاه‌های نویسنده و ارزیابی سبک هنری و ادبی او بپردازد. واژه‌های کلیدی: سمبولیسم، ذهن‌گرایی، مدینه فاضله، تعالیم اخلاقی.

مذاکرات دجاجه که شاهکار ادبی اسحاق موسی حسینی^(۱) به شمار می‌رود در سال ۱۹۴۳ میلادی با مقدمه طه حسین در قاهره به چاپ رسید و جایزه انتشارات دارالمعارف مصر را از آن خود ساخت. کتاب مذاکرات دجاجه با نثری ساده و بی‌آلایش، در عین حال استوار و دلنشین نوشته شده است. این اثر با برخورداری از پختگی فنی، نمایشگر شعور و دریافت درونی نویسنده در آغاز دهه ۴۰ قرن بیستم میلادی است. حسینی در این اثر سمبلیک خود، دید آرمان‌گرایانه‌اش را بر شخصیت و حوادث داستان تحمیل نموده و خواننده را بر خطرهایی که میهنش را تهدید می‌کند، آگاهانیده است. او بر شیوه استعمارگران که همان "تفرقه بیانداز و حکومت کن" است، یورش می‌برد و در صدد اشاعه مفاهیمی

* عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

چون حکمت، صلح، دوستی، فداکاری و میهن پرستی برمی آید.

این داستان به زندگی مرغی اشاره دارد که نخست در کنار افراد خانواده اش در نهایت صمیمیت، سرور و شادکامی پرورش یافت و با گذشت زمان میان آنان انس و الفتی وصف ناپذیر پدید آمد^(۲). اما سرانجام به سبب دسیسه های پنهانی "مرغ" از صاحبان اصلی خود جدا می شود و به تملک بیگانگان درمی آید^(۳). نویسنده در خلال این داستان با مهارتی خاص توانسته، غم و اندوه ناشی از جدایی را بیان و نیز با تدابیری بازگشت به دامن صاحبان اصلی را از زبان قهرمان داستانش به تصویر می کشد.

نویسنده با توشه برگرفتن از فرهنگ و اندیشه غنی اسلامی و مطالعات خاورشناسی به نگارش این اثر خود دست زد. از سوی دیگر آشنایی با شیوه های نوین پژوهشی و ارتباط با فرهنگ اروپایی او را در خلق این اثر موفقتر ساخت^(۴). داستان "مذاکرات دجاجه" بر همان اسلوب کهن یعنی حکایات (Allegory) استوار است و سبک کلیله و دمنه یا منطق الطیر عطار را با همان اهداف سیاسی و اجتماعی و اصلاح طلبانه اش در اذهان تداعی می کند. نویسنده کوشیده تا بلاغت و موعظه را به کناری نهد و به سمبل سازی روی آورد، تا از زبان حیوانات، آزادانه هر آنچه را که می خواهد بازگو کند.

شخصیت داستان در واقع نمادی از احساسات توده های فلسطینی است که در سختیها با صبر و استقامت به تدابیر امور می پردازند. آنان از حکومت غاصبان به تنگ آمده اند و بر اثر وعده و وعیدهای فریبنده استعمارگران همچون مرغی سرگردان و متحیر گشته اند^(۵). خفقان سیاسی حاکم، نادیده انگاشتن حقوق طبیعی مردم، مهاجرت گسترده یهودیان به فلسطین که در داستان از آنان با عنوان "خانواده بیگانه" تعبیر شده همگی در بروز ناامنی موجود سهیمند. مردم نخست به فلسفه بافی روی می آورند. غافل از آنکه آشیانه ای که بدان عشق می ورزند، به زودی در معرض نابودی قرار خواهد گرفت. سرانجام برای اصلاح وضع موجود به تکاپو برمی خیزند. البته در این راه جانب صبر و حوصله و حکمت و دوراندیشی را فرو

نمی‌نهند و از توسل به هر اقدام انقلابی می‌پرهیزند. چه از ویژگی "مرغ" ثبات، استقامت، جدیت و تلاش است (۶).

حسینی در این داستان بر جنبه‌های معنوی و نظری زندگی انسانی آرمان‌گرا اصرار می‌ورزد. او در تلاش است تا ضمن گریز از سانسور حاکم به کمک تعالیم عالی اخلاقی، چاره‌ای برای رفع مشکلات موجود بیاندیشد. در روزگار حاکمیت استبداد، او خود را مرشدی دوراندیش، راهبری خردمند و واعظی توانا می‌انگارد که سودای اصلاح جامعه را در سر دارد. به عبارتی دیگر نویسنده در این داستان اندیشه ساختن "مدینه فاضله" را در سر می‌پروراند، که در آن نه تنها از تناقضات خبری نیست، بلکه سراسر از همزیستی و تفاهم آکنده است (۷).

نویسنده به نیکی در حادثه یا در شخصیت داستان تعمق کرده است و اثر ادبی او از بافتی هنرمندانه برخوردار است. او به قهرمان داستان خود مجال می‌دهد تا سخن بگوید، حرکت کند و با رفتار "حکیمانه" خود پرده از مکنونات درونی و سرشت انسانی خود بردارد. نویسنده در این مجموعه داستانی از "مکان" توصیفی دقیق به دست می‌دهد و می‌کوشد تا جزئیات مکان را به خاطر آورد. توجهی که به "زمان" دارد از توجهش به مکان کمتر نیست، تا جایی که گاه مدت زمان حوادث را نیز ذکر می‌کند (۸).

حسینی در شخصیت‌پردازی و ساختار هنری داستان از مجموعه عناصر ملی و فرهنگ توده مدد گرفته است تا به روشنی دغدغه‌های اعراب فلسطینی را به تصویر کشد در زمانی که صحنه عربی و بین‌المللی به دنبال وقوع جنگ جهانی دوم با یأس و نومیدی، فقر و ناکامی درآمیخته و میلیون‌ها نفر را به کام مرگ کشیده است، نویسنده برای حاکمیت "انسانیت"، پیشه ساختن صبر و بردباری به جای تمسک به زور و قدرت برای حل مشکلات و زدودن ریشه‌های جهل و نادانی تلاش می‌کند (۹).

با تأمل در موضوع اساسی مطرح شده در داستان "مذاکرات دجاجه" می‌توان دریافت که این موضوع با هزاران رشته به مسأله بنیادی "فلسطین" مربوط

می‌شود. هر چند نویسنده از ذکر مسائل حاشیه‌ای نیز غافل نبوده است، با این همه در بیشتر موارد شیوه برخورد نویسنده با مسائل موجود، مقهور ذهنیت و گرایش به شیوه‌های رومانیسی و خیال‌پردازی است با این وجود "ذهنیت" آنچنان ماهرانه و استادانه در موضوع داستان راه یافته، که نه تنها موضوع اصلی را تحت الشعاع قرار نداده است، بلکه زمینه مناسبی را برای باروری و تجلی راستین ارزشهای انسانی فراهم آورده است^(۱۰).

داستان حسینی دربرگیرنده یک فکر واحد است و تا پایان منطقی داستان هدف و شیوه واحدی را نیز دنبال می‌کند. در نتیجه به سبب روشنی و شفافیت موضوع داستان از یک سو و به دلیل حسن تناسب موضوع و فشردگی مطالب آن، در ذهن مخاطب تأثیر شگرف بر جای نهاده است^(۱۱). نویسنده در بنای جزئیات ساختاری داستان نیز مهارت به خرج داده تا قوام هنری آن کمال یابد. جزئیات با طبیعت و هدف داستان همسویی دارد. هر فقره به مثابه شیرازه‌ای اجزای داستان را به هم پیوند می‌زند و "وحدت اثر" را حفظ می‌کند. بی دلیل نیست که این داستان از استقبال گسترده خوانندگان عربی برخوردار می‌شود^(۱۲).

پانوشته‌ها

۱. وی متولد ۱۹۰۴ در بیت‌المقدس است. تحصیلات متوسط را در زادگاهش و تحصیلات عالی را در دانشگاه آمریکایی قاهره و بعدها در انگلستان تا مقطع دکتری رشته زبانهای سامی به پایان رساند، پس از تحصیل به میهن خود بازگشت و ضمن تدریس در مراکز آموزش عالی بیت‌المقدس به مناصب مهمی گمارده شد. به هنگام اشغال فلسطین از سوی اسرائیل در ۱۹۴۸ چندی در لبنان و قاهره مسکن گزید و در دانشگاه آمریکایی آنجا تدریس کرد. او در فرهنگستانهای زبان عربی مصر، عراق و اردن عضویت داشت و از اعضای فعال مجمع پژوهشهای اسلامی الازهر بود و ریاست گروه عربی پژوهشکده عالی زبان قاهره را در دست داشت. حسینی در ۱۹۷۴ به میهنش بازگشت و از آن پس تلاش همه‌جانبه‌ای را برای تأسیس هسته مرکزی کتابخانه اسلامی بیت‌المقدس آغاز کرد تا سرانجام به همت وی مجموعه‌ای از کتب نفیس و نایاب و نیز نسخه‌های خطی فراهم آمد. به پاس ارج نهادن به مقام علمی‌اش در ۱۹۸۳ میلادی نشان علوم و هنر مصر و نیز در ژانویه ۱۹۹۰ نشان فرهنگ و هنر بیت‌المقدس به او عطا شد. سرانجام وی در ۱۷ دسامبر ۱۹۹۰ دیده از جهان فروبست و در زادگاهش به خاک سپرده شد. از این نویسنده معاصر فلسطینی بیش از ۳۵ کتاب در زمینه‌های مختلف تاریخی، ادبی، اسلامی، اجتماعی و نیز ادبیات کودکان بر جای مانده است.

نک: حماده، محمد عمر، اعلام فلسطین، دمشق ۱۹۸۵، ج ۱، ص ۲۹۴-۲۹۶ / زیاده، نقولا، "اسحاق موسی الحسینی"، الدراسات الفلستینیه، شماره ۷۷، سال ۱۹۹۲، ص ۱۶۹-۱۷۱ / سوافیری کامل، الادب العربی المعاصر فی فلسطین، قاهره ۱۹۷۹م، ص ۳۱۴-۳۱۷ / شاهین، احمد، موسوعه کتاب فلسطین، دمشق، ۱۹۹۲م، ص ۵۸-۵۹ / عودات، یعقوب، من اعلام الفکر و الادب فی فلسطین، عمان، ۱۹۸۷م، ص ۱۱۵-۱۱۷ / فیصل، سمر، معجم الروائیین العرب، طرابلس، ۱۹۹۵م، ص ۴۴-۴۵

۲. حسینی، اسحاق موسی، مذاکرات دجاجه، قاهره، ۱۹۴۳م، ص ۵-۶

۳. حسینی، همان منبع، ص ۵۴

۴. زیاده، همان منبع، ص ۱۶۹ / یاغی، عبدالرحمان، حیاة الادب الفلستینی الحدیث، بیروت،

٥. حسینی، همان منبع، ص ٥٥-٥٦
٦. حسینی، همان منبع، ص ٦٧-٦٩
٧. حسینی، همان منبع، ص ٨٠-٨٢
٨. حسینی، همان منبع، ص ١١٦-١١٩
٩. حسینی، همان منبع، ص ١٥٤-١٥٧ / نیز نک: سعافین، ابراهیم، نشاء الروایه و المسرحیه فی فلسطین، عمان، ١٩٨٥ م. ص ٧٢، ٦٦
١٠. حسینی، همان منبع، ص ٩٧ / نیز نک: همو، عوده السفینه، قدس، ١٩٤٥ م، ص ٥٧
١١. ابوالشباب، واصف، "الروایه و المسرحیه و القصه القصیره فی فلسطین"، الموسوعه الفلسطینیه (الداراسات الخاصه)، بیروت، ١٩٩٠ م، ج ٤، ص ١٤٦
١٢. غزاوی، عزت، نحو رویه نقدیه حدیثه، قدس، ١٩٨٩ م، ص ٢٥-٢٤ / ابواضیع، صالح، فلسطین فی الروایه العربیه، بیروت ١٩٧٥ م، ص ٥٩ - ٦١